

УДК 930.2.«1918-1919»

В. А. ПАРХОМЕНКО

м. Миколаїв

ЗБРОЙНІ СИЛИ ДИРЕКТОРІЇ УНР (1918–1919 рр.) У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

У статті на матеріалах мемуаристики висвітлюється процес становлення та розвитку збройних сил Директорії УНР (1918–1919 рр.). Розглядаються такі явища як «отаманщина», об'єднання Галицької армії та Дієвої армії УНР, вплив політичного протистояння між лідерами ЗОУНР та Директорії на боєздатність збройних сил. Наголошується на важливості студіювання мемуаристики як унікального джерела з історії Української революції.

Ключові слова: мемуари, Директорія, отаманщина, збройні сили.

Висвітлення подій Української революції 1917–1921 рр. неможливо без залучення важливого інформативного джерела – мемуарних свідчень сучасників тих буремних подій. Адже джерела особового походження часто містять ту конкретно-історичну та аналітичну інформацію, яка відсутня в інших видах джерел, зокрема офіційних документах. Звичайно, мемуарна література за своєю суттю не може бути цілком об'єктивною. Кожен із авторів через призму власних політичних уподобань, так чи інакше намагався показати власне бачення тих подій. Часто не маючи під рукою ніяких інших джерел, окрім власної пам'яті, мемуаристи допускалися помилок і неточностей, які вимагають під час досліджень перевірки і уточнень. Порівняння мемуарів, пошук у них спільних рис і відмінностей дозволяє не лише підтвердити чи заперечити певні концепції, а й перевірити достовірність історичних фактів та світоглядних стереотипів, особливо тих, що склалися у наступні епохи.

Мета статті – на підставі мемуарних свідчень висвітлити створення та функціонування українських військових формувань доби Директорії (кінець 1918-1919 рр.).

Одним із ключових завдань для керівництва Директорії восени 1918 р. стало формування збройних сил для повалення гетьманського режиму та подальшого захисту УНР від зовнішніх викликів. Важливе місце при висвітленні політики Директорії УНР щодо військового будівництва посідають спогади політичних діячів Української революції: В. Винниченка [1], І Мазепи [2], Б. Мартоса [3], П. Христюка [4] та ін. Проте незамінним джерелом висту-

пає саме військова мемуаристика, яка представлена численними спогадами, як військового керівництва – М. Омеляновича-Павленка [5; 6], О. Грекова [7; 8], Є. Коновальця [9], так і рядового складу республіканської армії Директорії. Досить цікавими джерелами цієї групи можна вважати спогади офіцерів Галицької армії, що з липня 1919 р. діяла спільно з армією С. Петлюри. Значної уваги заслуговують мемуари М. Тарнавського [10] та А. Кравса [11]. В них автори не лише дають власне бачення військових подій 1919 р., а й викладають своє пояснення союзу УГА з армією А. Денікіна.

Так, наприклад найбільш повну інформацію про план підготовки в листопаді 1918 р. повстання Директорії проти Гетьманату містять спогади командира корпусу Січових стрільців Є. Коновальця [9, 303-305].

Інший представник стрілецтва – В. Кучабський у мемуарах докладно розповідає про бій з гетьманськими загонами під Мотовилівкою 18 листопада 1918 р., наголошуючи на героїстві стрільців та їх військовому вмінні [12, 128–138]. Саме перемога під Мотовилівкою сприяла тому, що на бік Директорії почали переходити урядові війська, зокрема корпус П. Болбочана та Сірожупанна дивізія [13]. Однак вирішальним стало приєднання до повстання і включення до складу новоствореного «Осадного» корпусу 10-тисячної Дніпровської дивізії отамана Зеленого (Д. Терпила). Її роль у подальшому повстанні й захопленні Києва відзначали у своїх спогадах і Є. Коновалець, і В. Кучабський.

Значення ж Січового стрілецтва та їх перемог над урядовими загонами гетьмана, що

піднесені у спогадах самих стрільців, намагається спростувати генерал О. Греков (у січнілютому 1919 р. – військовий міністр УНР). Так, він наголошує, що Директорія й стрільці йшли в тилу повстанських отаманів і саме завдяки останнім вдалося швидко захопити Київ [7, 149]. Погоджується з ним у баченні повстання і В. Винниченко. Навіть після взяття Фастова, як він вказує, сил повстанців було недостатньо для походу на Київ. Відтак наступ призупинено, вичікуючи поширення повстання всією Україною [1, 128–130].

Потрібно наголосити на тому, що перетворення протигетьманського повстання з військового заколоту на загальнодержавну справу відбулося настільки швидко, що й самі лідери Директорії не змогли охопити його масштабів. Так, В. Винниченко навіть не намагався дати якісь точні числа щодо учасників повстання. Він лише вказує, що нова влада так і не зуміла організувати забезпечення своєї багаточисельної армії [1, 125]. Про те, що ні Головний отаман С. Петлюра, ні його урядовці не знали точної кількості учасників повстання, у своїх мемуарах підтверджує й О. Назарук [14, 97].

Чисельність військ Директорії напередодні повалення Гетьманату П. Скоропадського подається кожним мемуаристом на власний розсуд. Так, полковник УНР В. Прохода вказує, що республіканські військові формування налічували 130 тис. осіб [15, 137], а Б. Мартос (у квітні-серпні 1919 р. прем'єр-міністр УНР) стверджував, що лише Запорізький корпус за рахунок мобілізованих селян зріс до 200 тис. військових [3, 22]. Генерал М. Капустянський вважав, що на кінець грудня 1918 р. повстанське військо Директорії УНР нараховувало близько 300 тис. осіб [16, 72]. На значній чисельності армії УНР на початковому етапі повстання наголошував й генерал О. Удовиченко: «Утримання 150-тисячної армії було не під силу Українському Урядові... на початку січня 1919 року в армії було залишено не більш як 50 000 люду при 140-150 гарматах» [17, 51].

Отже за даними різних авторів, загальна кількість повстанських військ Директорії сягала від 100 до 300 тисяч осіб. Однак стихійне виникнення численних селянських повстанських загонів ні сприяло ні боєздатності укра-

їнського війська, ні його морально-психологічного стану. Після переможного повстання значна кількість цих загонів розпалася, адже селянство повернулося до домівок, щоб господарювати на своїй землі. На цьому наголошував у спогадах противник ідеї самостійності України, командуючий білогвардійською Добровольчою армією генерал А. Денікін. Він писав, що, на його думку, протигетьманське повстання не мало національного моменту – Директорія виступила з соціальними гаслами, щоб залучити на свій бік селян. Однак потім селянство залишило без підтримки і саму Директорію [18, 355].

Створенню боєздатних регулярних збройних сил Директорії, і на цьому наголошували майже усі мемуаристи, завадило таке явище, як «отаманщина». Як вказував генерал О. Греков, одночасно зі зростанням чисельності повстанців в Україні відбувається і зворотній процес – втрата контролю Директорії над цими повстанськими отаманами. Селянський рух проти Гетьманату все більше почав набирати стихійних форм. [7, 147]. В цих умовах керівництво Директорії змушено було фактично передати владу на місцях командирам повстанських сил: П. Болбочану – Лівобережжя, В. Оскілку – Волинь, М. Григор'єву – Херсонщину. Варто зазначити, що така делегація влади в регіонах, яку в своїх мемуарах підтверджує І. Мазепа (з серпня 1919 р. по травень 1920 р. був головою Ради міністрів УНР), з часом завдала більше шкоди, аніж реальної користі [2, 76]. Делегувавши цим ватажкам свої повноваження, Директорія практично втратила всі важелі контролю над ними, перетворивши їх у самовладних правителів, які керували регіоном на власний розсуд.

У цьому контексті показовими є свідчення Є. Коновальця. Мемуарист наголошував на вкрай негативному впливу «отаманщини» на боєздатність збройних сил. Так, він стверджував, що майже кожен з членів Директорії намагався мати свою власну військову частину, на яку міг би спиратися, як на свою гвардію. А повстанські дивізії, ще до здобуття Києва були вже деморалізовані. «Одна з них, під командуванням Данченка, розташувалася в Дарниці, друга, під командуванням Зеленого, – у Святошині... Дійшло до того, що команда міс-

та Києва мусила виставляти заслони як проти Дарниці, так і проти Святошина, а команда корпусу січових стрільців – прийняти міри для насильної ліквідації обох дивізій» [9, 308].

Це наочно демонструє падіння не лише обороноздатності УНР, а й фактичний розпад армії, підірваний самовладдям на місцях «отаманщини». Так, на Півдні України загони Матвія (Ничипора) Григор'єва, більшість яких у грудні 1918 р. діяли на Миколаївщині, майже не виконували розпоряджень Директорії. Про свої дві зустрічі з отаманом Григор'євим залишив цікаві спостереження німецький мемуарист, керівник прес-служби миколаївського гарнізону Вальтер Фест. Загони повстанців, з якими німцям довелося у Миколаєві вести переговори, він характеризує як звичайні бандитські формування, з іронією описує й особу отамана [19, 104–106]. Проте і німецькому, і тим більше антантівському командуванню доводилося рахуватися з цими повстанськими силами, що досить вдало діяли у регіоні. У книзі німецького автора наведено й 2 маловідомі фото ватажка південноукраїнського селянства – М. Григор'єва.

29 січня 1919 р. отаман Григор'єв повідомив свої «Республіканські війська східної Херсонщини» про перехід на бік наступаючої червоної армії, фактично це означало для Директорії втрату Півдня України.

За спогадами сучасника, сумну славу здобули різні «курні смерті». На Чернігівщині діяв «червоний курінь смерті» отамана Ангела, на Волині – «чорний курінь» Гуцола. Ці

отамани відмовлялися за наказами Директорії виступити на фронт, проте на місцях активно боролися з «буржуазією» [15, 132]. Начальник відділу контррозвідки штабу армії УНР полковник М. Чеботарів, на якого покладено завдання боротися з «отаманщиною», в мемуарах писав, що більшість повстанських ватажків «були звичайні авантюристи і тому утруднювали боротьбу й шкодили нашій справі» [20, 31]. Так, 9 отаманів Правобережжя заарештовано за наказом М. Чеботаріва, а київському отаману Зеленому (Д. Терпило) та чернігівському Ангелу навіть влаштували зустріч із С. Петлюрою. «Ці отамани опам'яталися, але запізно!» [20, 31].

В. Винниченко назвав відповідальних осіб за розбудову збройних сил «нездарами й нікчемими» [1, 244]. Мабуть забувши, що сам перебуваючи у складі Директорії протидіяв створенню регулярної армії, постійно конкуруючи за вплив в політичному керівництві з Головним отаманом С. Петлюрою.

Військове керівництво намагалося подолати анархію в армії. Комплексне використання мемуарних свідчень дає змогу дослідити заходи, спрямовані на боротьбу з «отаманщиною». Так, був затверджений закон про «Державний Інспекторат у військових частинах та інституціях УНР». Більш докладно про роботу цього відомства розповідає у своїх спогадах І. Мазепа [2, 161–163]. Позитивно оцінюючи діяльність інспектури у війську, генерал М. Омелянович-Павленко відзначав, що її компетенція однак не поширювалась на

Отаман Григор'єв. Григор'євець
(Із книги W. Fest «Nikolajew, der letzte deutsche Posten am Schwarzen Meer», 1919).

тили діючої армії, де й робилося усе «безладдя» [5, 211]. Отже очікуваних результатів досягти не вдалося. Навпаки, в армії проти Директорії відбувся ряд заколотів. Так, приводом до повстання П. Болбочана проти Петлюри у червні 1919 р., Б. Мартос називає запровадження Державного інспекторату, що мав виявляти контрреволюційні елементи в армії та боротися з ними. Це викликало зворотню реакцію правих сил, які після придушення невдалого виступу отамана В. Оскілка (у квітні 1919 р.) продовжили працювати в уряді. Саме вони й вирішили використати полковника П. Болбочана як подальшу заміну С. Петлюрі, організувавши другий заколот [3, 52].

За даними М. Капустянського напередодні червневих боїв 1919 р. війська Директорії налічували біля 30 тисяч осіб, 350-380 кулеметів, 120 гармат [16, 93]. Однак катастрофічно не вистачало боєзапасів, не була налагоджена медична служба. «Можна сміло запевняти, що жодна з європейських армій, при тих тяжких умовах, в яких опинилася наша армія на Україні, не могла б битись так уперто і з таким захопленням» [16, 128].

Мемуаристика, зокрема військова дає унікальну інформацію про бойові дії армії УНР проти наступаючих радянських військ у січні-лютому 1919 р. [21; 22], збройному протисто-

янню з білогвардійською Добровольчою армією генерала А. Денікіна (осінь 1919 р.) [23; 24; 25; 26], першому Зимовому походу [27; 28; 29].

Спогади військових оприлюднюють мало-відомі факти пов'язані з діяльністю окремих структур чи підрозділів збройних сил Директорії. Так, у спогадах І. Петренко розповідається про 1-й Гуцульський полк морської піхоти, що діяв у складі 2-ї дивізії Дієвої армії УНР [30]. Начальник канцелярії Повітряного флоту П. Білон залишив інформацію про бойову діяльність авіаційних підрозділів Директорії у 1919 році [31, 31-44]. Декілька сторінок своїх мемуарів П. Білон присвятив і українському військовому духівництву, зокрема протопресвітеру армії УНР А. Матеюку, що був розстріляний денікінцями у листопаді 1919 року [31, 122-123].

Тут лише відзначимо, що важливою віхою в історії визвольних змагань 1917-1921 рр. стало об'єднання в липні 1919 р. Галицької армії та збройних сил Директорії. Під тиском поляків Галицька армія ЗОУНР відійшла на територію між Стрипою та Збручем. Однак частина галицьких військ у кількості біля 4000 військових, була відрізана поляками від основних сил і вимушена перейти через Карпати на територію Чехословаччини, де її було інтерновано в таборі біля містечка Німецьке Яблонне [32].

«Українська бригада в Німецькім Яблонні (Чехія)».
Церковна служба на таборовому плаці 3 серпня 1919 р.
Листівка із колекції автора

15 липня 1919 р. видано наказ про перехід Галицькою армією р. Збруч і об'єднання з військами УНР. Відтепер під командуванням С. Петлюри було майже 80 тисяч боєздатних воїнів (із них 45 тисяч галичан), які мали досвід війни з поляками та більшовиками. Подальша реорганізація армії, про яку згадує М. Омелянович-Павленко, перетворили її на контрольовану та боєздатну одиницю [5, 190]. Єдине командування здійснював генерал М. Юнаків, який з серпня очолював Штаб Головного отамана. Проте в самій армії, як і в Галицькій частині, так і в Дієвій (Наддніпрянській) серед офіцерів, як свідчить у своїх «Спогадах» М. Омелянович-Павленко, переважали песимістичні настрої, викликані значною перевагою білогвардійської Добровольчої армії, що теж переслідуючи радянські війська, просувалася зі сходу вглиб України [5, 193]. Незважаючи на це, в липні – серпні наступ республіканських військ проти більшовиків тривав, що знайшло відображення у спогадах українських військових [33; 34]. Вирішальним моментом наступу української армії стало взяття Києва. 30 серпня Галицька група генерала А. Кравса увійшла у столицю, про що доволі детально розповідається у військовій мемуаристиці [35].

Через це подальша невдача, викликана переважно політичними, а не військовими обставинами, була сприйнята сучасниками тих подій досить неоднорідно. Генерал А. Кравс, який, здобув Київ 30 серпня, вже 31-го без бою залишив його денікінцям. Це викликало в мемуарах східноукраїнських авторів появу звинувачень у сепаратних переговорах галичан із білогвардійцями [36, 51]. Однак, В. Винниченко зазначає, що існував наказ С. Петлюри не вступати в конфлікт з А. Денікіним за будь-яких умов, відтак, А. Кравс його лише виконав [1, 448–449]. Аналогічно пояснював причини відводу українських військ із Києва і М. Омелянович-Павленко, вказуючи на наявність наказу не вступати в конфлікт із Добровольчою армією до приїзду офіційної делегації для переговорів [5, 196]. Отже, на початок осені 1919 р. ситуація в українському керівництві була досить напруженою – кожна зі сторін вела переговори з потенційним союзником (Петлюра –

з Пілсудським; Петрушевич – з Денікіним). Навіть припинення переговорів із Добровольчою армією та оголошення їй війни не зняло напруги між українськими політиками та військовими. Галицька армія та армія УНР продовжували фактично діяти окремо. І хоч їм вдалося на певний час зупинити наступ денікінців, проблеми лише посилилися. Особливо це стосувалося галичан, які практично не мали матеріального забезпечення, і в середовищі яких розпочалася епідемія тифу [37, 138–139]. Війська поступово втрачали боєздатність. Вирішальною подією, що остаточно розірвала союз ЗОУНР та УНР, стала угода між командуванням УГА та Добровольчою армією, укладена 6 листопада (угода Тарнавського – Шіллінга). За нею Галицьке військо на засадах автономії входила до складу білогвардійської армії [26, 101]. Такий розвиток подій, на думку В. Винниченка, став кінцем «петлюрівської отаманщини», адже вона в той час спиралася виключно на військову підтримку Галицької армії [1, 386].

У листопаді 1919 р. армія Директорії УНР опинилася у так званому «трикутнику смерті» Любар – Чорторія – Остропіль, оточена ворожими арміями: польською, радянською, білогвардійською [5, 233].

На початку грудня С. Петлюра виїхав у Варшаву, призначивши командувачем армії УНР генерала М. Омеляновича-Павленка, а його заступником – отамана Ю. Тютюнника [2, 325]. За даними мемуариста збройні сили Директорії налічували тоді лише 10 тисяч бійців, серед яких 75% були хворі та поранені [6, 38]. На нараді військових прийнято рішення перейти до партизанських форм збройної боротьби. І 6 грудня 1919 р. військові загони УНР під проводом М. Омеляновича-Павленка вирушать білогвардійськими тилами у свій перший Зимовий похід [5, 237–238]. У 1920 році українське військо продовжить боротьбу за державність у нових, ще більш несприятливих військово-політичних реаліях.

Українські генерали залишили свої спогади про Головного отамана армії УНР, ставлячи під сумнів його військові здібності. Так, Омелянович-Павленко писав, що Петлюра у 1917 р. «був надія України, в кінці 1918 – муж довір'я, 1919 – слаба копія Керенського, в

кінці 1920 – постать, яка ледве може служити лідером певного політичного напрямку» [5, 487]. Греков назвав Петлюру дилетантом у військовій справі, а всю його діяльність на посаді головнокомандувача охарактеризував епітетами: фаворитизм та вождизм [8, 182–187]. Проте слід пам'ятати, що це писалось вже в еміграції, коли активно відбувався «пошук винного» у всіх невдачах.

Таким чином, вивчення і опрацювання значного масиву мемуарних творів про події визвольних змагань 1917–1921 рр. засвідчують актуальність, наукову і практичну значущість мемуаристики, як важливого історичного джерела.

Список використаних джерел

1. Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції, марець 1917 р. — грудень 1919 р. / Володимир Винниченко. — К.: Вид-во політичної літератури, 1990. — Ч. 3. — 542 с.
2. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр.: Спогади / Ісак Мазепа. — К.: Темпора, 2003. — 608 с.
3. Мартос Б. Оскілко й Болбачан: спогади / Борис Мартос. — Мюнхен: П. Белей, 1958. — 251 с.
4. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції, 1917–1920 рр.: у 4 т. / Павло Христюк. — Відень: Український соціологічний інститут, 1922. — Т. 4. — 192 с.
5. Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917–1920) / Михайло Володимирович Омелянович-Павленко. — К.: Темпора, 2007. — 608 с.
6. Омелянович-Павленко М. Зимовий похід (6.12.1919–6.05.1920) // За державність. — Каліш, 1929. — № 1. — С. 5–47.
7. Греков А. П. Переговори української директориї с французьким командованием в Одессе в 1919 году (1918 и 1919 гг. на Украине) / Александр Петрович Греков // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2004. — № 1-2. — С. 137–172.
8. Греков А. П. Петлюровщина / Александр Петрович Греков // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2004. — № 1–2. — С. 173–190.
9. Коновалець Є. Спомини й уваги / Євген Коновалець // Історія січових стрільців. — К.: Україна, 1992. — С. 287–346.
10. Тарнавський М. Спогади / М. Тарнавський. — Львів: Вечірня година, 1992. — 128 с.
11. Кравс А. За українську справу. Спомини про 3-й корпус УГА після переходу за Збруч / А. Кравс. — Львів: Червона Калина, 1937. — 99 с.
12. Кучабський В. Від першопочинів до Проскурівського періоду / Василь Кучабський // Історія січових стрільців. — К.: Україна, 1992. — С. 12–201.
13. Прохода В. Сірожупанники в повстанні проти уряду гетьмана Скоропадського // Табор. - Варшава, 1928. — Ч. 9. — С. 90–95.
14. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції / О. Назарук. — Відень: Український прапор, 1920. — 344 с.
15. Прохода В. Вождь та військо / Василь Прохода // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). — К.: МП «Фенікс», 1992. — С. 109–148.
16. Мартос Б. Оскілко й Болбачан: спогади / Борис Мартос. — Мюнхен: П. Белей, 1958. — 251 с.
17. Капустянський М. Похід українських армій на Київ — Одесу в 1919 році / М. Капустянський // Україна: 1919 рік. — К.: Темпора, 2004. — С. 19–286.
18. Удовиченко О. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 / О. Удовиченко — К.: Україна, 1995. — 206 с.
19. Деникин А. Очерки русской смуты: Вооруженные силы на юге России (октябрь 1918 - январь 1919) / Антон Деникин. — Минск: Харвест, 2002. — 560 с.
20. Walter Fest. Nikolajew, der letzte deutsche Posten am Schwarzen Meer», 1919. — 220 s.
21. Чеботарів М. Ю. Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва) / Микола Юхимович Чеботарів. — К.: Темпора, 2003. — 288 с.
22. Паньків І. На панцирному потязу «Отаман Мельник». (Спогади з 1918–1919 років) / Іван Паньків. — Вінніпег: Новий шлях, 1954. — 56 с.
23. Таборенко П. Панцирний поїзд «Стрілець». — Оповідання-спомин з українсько-московської війни / П. Таборенко. — Нью-Йорк: Говерла, 1960. — 41 с.
24. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії Війська Української Народної Республіки. Рік 1919 / Олександр Удовиченко. — Нью-Йорк: Червона Калина, 1971. — 264 с.
25. Безручко М. Від Проскурова до Чарторії / Марко Безручко // Історія січових стрільців. — К.: Україна, 1992. — С. 202–286.
26. Дашкевич Р. Артилерія Січових стрільців у боротьбі за золоті Київські ворота / Роман Дашкевич. — Нью-Йорк: Червона калина, 1965. — 205 с.
27. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого / Юрко Тютюнник. — К.: Книга Роду, 2008. — 312 с.
28. Тютюнник Ю. Зимовий похід. 1919–1920 рр. / Юрко Тютюнник. — Нью-Йорк: Говерла, 1966. — 99 с.
29. Доценко О. Генеза Зимового походу (6.12.1919–6.05.1920) // Календар-альманах «Червоної Калини» на 1930 р. — Львів, 1929. — С. 80–88.
30. Крат М. Як то було у Зимовому Поході // Україна у вогні революції. Спогади учасників національно-визвольних змагань 1917–1920-х років / Михайло Крат. — К.: Укр. видавничча спілка імені Ю. Липи, 2009. — С. 20–28.
31. Петренко І. Дещо з історії 1-го Гуцульського полку морської піхоти // Літопис «Червоної Калини». — Львів, 1934. — Ч. 2. — С. 3–5.
32. Білон П. Спогади / Петро Білон. — Ч. 1. — Пінсбург: До Світла, 1952. — 164 с.
33. Терлецький М. Табір інтернованих в Німецькім Яблоннім в Чехо-Словаччині // УГА: матеріали до історії. — Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. — С. 582–583.
34. Вишнівський В. Вапнярська операція (Зі спогадів командира Синього полку) // За державність. — 1934. — № 4. — С. 161–190.
35. Філанович В. Бої за Житомир // Гуртуймося. — 1932. — № 9. — С. 25–31.
36. Залізник М. Армійська група ген. Кравса в наступі на Київ // Календар «Червоної Калини» на 1923 р. — Львів, 1922. — С. 108–117.
37. Дяченко П. Г. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР / Петро Гаврилович Дяченко. — К.: Стікс, 2010. — 448 с.
38. Наливайко В. Спомини лікаря з української війни // За державність. — Ч. 9. — Каліш, 1939. — С. 92–144.

V. PARKHOMENKO

Mykolaiv

**THE ARMED FORCES OF THE UPR DIRECTORY (1918–1919)
IN THE MEMOIRS OF CONTEMPORARIES**

In article on materials of memoirist considers the process of formation and development of the armed forces of the UPR Directory (1918–1919). Examines such phenomena as otamanschina, the Association of Galician army and UPR army, the influence of the political confrontation between the leaders WUPR and Directories on the combat effectiveness of the armed forces. Emphasizes the importance of studying memoirists as a unique source for the history of the Ukrainian revolution.

Key words: memoirs, Directory, otamanschina, armed forces.

В. А. ПАРХОМЕНКО

г. Николаев

**ВООРУЖЕННЫЕ СИЛЫ ДИРЕКТОРИИ УНР (1918–1919 гг.)
В ВОСПОМИНАНИЯХ СОВРЕМЕННОКОВ**

В статье на материалах мемуаристики освещается процесс становления и развития вооруженных сил Директории УНР (1918–1919 гг.). Рассматриваются такие явления как «атаманщина», объединение Галицкой армии и армии УНР, влияние политического противостояния между лидерами ЗОУНР и Директории на боеспособность вооруженных сил. Подчеркивается важность изучения мемуаристики как уникального источника по истории Украинской революции.

Ключевые слова: мемуары, Директория, атаманщина, вооруженные силы.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2015

УДК 930.1(430)

М. І. РУСАНОВА

м. Старобіль

marinarusanova2007@yandex.ru

**ІМПЕРІАЛІСТИЧНИЙ ДИСКУРС У БРИТАНСЬКІЙ
ІСТОРІОГРАФІЇ: АПОЛОГЕТИЧНИЙ НАПРЯМОК**

Однією з провідних тенденцій у сучасній суспільній думці є реанімація поняття «імперія». Для британців існування імперії завжди було істотним фрагментом англійської картини світу в цілому. Вчені Великої Британії завжди проводили велику кількість досліджень, що розглядали політику колоніальних захоплень і характер функціонування імперій як у апологетичному, так і критичному дусі. Більшість дослідників згодні, що імперії ніколи не бувають безкорисні, але вони вважають, що саме британська імперія надала той порядок, який хоч і мав свої недоліки, але переваг мав набагато більше.

Ключові слова: імперія, Великобританія, ліберальна імперія, новий ліберальний імперіалізм.

«Імперія» є одним з найбільш спірних термінів у сучасній історичній науці. Якщо років 10–15 тому він ніс у собі переважно негативну конотацію, то тепер термін «імперія» навіть серед ліберально мислячих авторів більше не вживається в емоційно-негативному контексті. Переосмислюючи минуле, багато істориків стали вважати, що протягом історії існували імперії, які були благом, бо призводили до збільшення добробут усього світу.

Починаючи з другої половини 90-х років минулого століття зростає кількість фундаментальних досліджень імперій. У 1998–1999 рр. виходить «ревізійністський» п'ятитомник «The Oxford history of the British Empire». У 2001 р. з'являються «The Cambridge Illustrated History of the British Empire» під редакцією одного з найбільших фахівців з цієї проблематики П. Дж. Маршалла, і «Empires» під редакцією С. Ю. Оллок, Т. Н. Д'Альтруа, Л. Д. Морісон і К. М. Сінополі.